

Risk identification in the company's accounting system

Abstract. *Introduction.* The study is important due to risks occurring in the company's accounting system. Risks are caused by a complex of external and internal threats for business. The *purpose* of the article is to suggest and improve the classification of risks in accounting theory and finance. *Methods.* The methods of accounting, probability theory, financial management and financial analysis are used in the paper. *Results.* The author undertakes a critical analysis of the essence of risks in finance and accounting. The author has offered his definition of risks. The study reveals many classifications of risks on various features and proposes own grouping of risks in the accounting system of the enterprise which is based on the proposed classification. The article deals with a system of indicators which can be used to predict the presence of external and internal risks to the company. Identification of risks in the system of accounting within the author approach has been realised to the regional energy supplier PJSC «DTEK Dniproenergo». It has been found that in 2013-2014 the risks of external and internal character were growing. *Conclusions.* A critical analysis of risks, its classification by different features and identification of risks enable managers to increase the quality of data in financial and non-financial statements. This, in turn, improves the management system of companies.

Keywords: Risks; Accounting Risks; Identification of Risks; IFRS; Corporate Social Reporting

JEL Classification: D81; G32; M41

DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V159-21>

Дерун І. А.

кандидат економічних наук, асистент кафедри обліку та аудиту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ідентифікація ризиків у системі бухгалтерського обліку підприємства

Анотація. У статті надано критичний аналіз сутності ризику та сформульовано авторське визначення цього поняття з позицій теорії бухгалтерського обліку. Запропоновано групування ризиків за різними ознаками та наведено власну класифікацію ризиків у системі бухгалтерського обліку за видовою ознакою. Визначено систему показників, за допомогою якої можна спрогнозувати наявність зовнішніх та внутрішніх ризиків підприємства.

Ключові слова: ризики; ризики бухгалтерського обліку; ідентифікація ризиків; МСФЗ; соціальна корпоративна звітність.

Дерун И. А.

кандидат экономических наук, ассистент кафедры учета и аудита,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Идентификация рисков в системе бухгалтерского учета предприятия

Аннотация. В статье представлен критический анализ сущности риска и сформулировано его авторское определение с точки зрения теории бухгалтерского учета. Предложены группирования рисков по совокупности различных признаков, а также предложена собственная классификация рисков в системе бухгалтерского учета по видовому признаку. Определено систему показателей, с помощью которой можно спрогнозировать наличие внешних и внутренних рисков предприятия.

Ключевые слова: риски; риски бухгалтерского учета; идентификация рисков; МСФО; социальная корпоративная отчетность.

1. Постановка проблеми

У сучасних економічних реаліях головним джерелом інформації для прийняття управлінських рішень є звітність підприємства, яка повинна мати високий рівень достовірності. При цьому їй притаманний певний рівень невизначеності, який пов'язаний із наявною інформацією у фінансовій звітності та прийняттям на її основі рішень користувачів звітності. Для компанії така невизначеність у бухгалтерському обліку полягає у фактичних діях його власників та інвесторів, які приймають рішення на основі звітності, що може призводити до негативних наслідків, враховуючи банкрутство суб'єкта господарювання.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сутності, класифікації та методиці визначення підприємницького ризику присвячено багато праць вітчизняних та закордонних учених, зокрема: А. Амана й Е. Рахмана (Aman, & Rahman, 2011) [1], І. А. Бланка [2], С. В. Вологович [3], Ф. А. Гула (Gul et al., 2013) [4], Т. Г. Камінської [5], М. М. Кхана й М. І. Бхаті (Khan & Bhatti, 2008) [6], І. К. Кхурани й К. К. Рамана (Khurana & Raman, 2004), [7], Г. Манфреда та Е. Келеці (Manfred & Kellezi, 2006) [8], Х. Марковіца (Markowitz, 1952) [9], М. Нічіти й К. Турлеа (Nichita, 2015; Nichita & Turlea, 2015) [10–11], С. Сандера (Sunder, 2015) [12], О. В. Сметанко [13], О. М. Фоміної [14], А. Є. Шевельова [15–16], Дж. Шифа (Schiff et al., 2012) [17] й інших.

Зокрема, Х. Марковіц є розробником формалізованої портфельної теорії ризику, в основі якої лежить мета опти-

мального вибору активів, виходячи із співвідношення дохідності та ризику, який можна визначити за допомогою квадратичного відхилення (Markowitz, 1952) [9]. Такий підхід виміру ризику є найбільш розповсюдженим у корпоративних фінансах і зараз. Ця теорія отримала своє продовження у використанні теорії екстремальних значень для обчислення значення ризику й пов'язаних з ним довірчих інтервалів, які можуть бути використані для основних фондових індексів (Manfred & Kellezi, 2006) [8].

Велика кількість наукових праць присвячена визначенню ризику в аудиті та якості надання аудиторських послуг, що може істотно вплинути на рішення інвесторів, кредиторів, контрагентів тощо (Gul et al., 2013; Khurana & Raman, 2004) [4; 7]. Однак у сучасних економічних реаліях постає необхідність визначення ризику в бухгалтерському обліку, оскільки саме якість даних фінансової звітності призводить до глобальних рішень зацікавлених сторін (Nichita, 2015; Nichita & Turlea, 2015; Sunder, 2015; Schiff et al., 2012) [10–12; 17].

Водночас, вплив ризиків на рішення, які здійснюються на основі обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктом господарювання, є майже недослідженою.

3. Метою статті є розкриття сутності ризиків та їх ідентифікація у системі бухгалтерського обліку підприємства.

4. Основні результати дослідження

Згідно з міжнародним стандартом управління ризиками ISO 31000:2009 «Управління ризиками: принципи та правила» [18] під ризиком слід розуміти ефект невизначеності

цілі. При цьому невизначеність є стан повного або часткового дефіциту інформації, пов'язаної із розумінням чи знанням про подію, її наслідки або ймовірності. Таким чином, за умови невизначеності, управління відомі декілька результатів по всім альтернативам щодо настання відповідної події, однак ймовірності їх настання залишаються невідомими, що спричиняє суб'єктивний характер визначення самого ризику.

У науковій літературі не існує єдності щодо сутності ризику. Так, С. В. Волосович, О. В. Фоміна, О. М. Гончаренко, визначають декілька підходів до визначення ризику, які представлені на рис. 1.

Перший підхід є найбільш придатним, оскільки він охоплює другий і третій підходи. Так, розкриття сутності ризику через ймовірність означає, що підприємцю, крім альтернатив настання події, відома й ймовірність його настання, тоді як у першому випадку ця ймовірність є невідомою. Варто зазначити, що визначення ймовірності потребує складних математичних розрахунків. Окрім того, у переважній більшості випадків таку ймовірність визначити практично неможливо. Також не слід ототожнювати ризик та втрату отримання доходу. Не дивлячись на те, що головною метою будь-якого суб'єкта господарювання є максимізація прибутку, всі підприємства намагаються уникнути саме непередбачуваних витрат, оскільки це є більш керуванним процесом. Понад те, при втраті отримання додаткового доходу компанія фактично нічого не втрачає. В управлінському обліку втрата вигоди внаслідок вибору одного управлінського рішення та відмови від альтернативного рішення називається альтернативними витратами (англ. – opportunity costs). Однак для зовнішніх користувачів звітності, особливо для інвесторів та кредиторів, така інформація є недоступною і не відображається у публічній звітності.

Для ілюстрації появи ризику у системі бухгалтерського обліку розглянемо приклад, який представлено на рис. 2.

Нехай у період t_1 підприємство має прибуток у розмірі $ФР_0$ і планує свої результати в період t_2 . Зокрема, у періоді t_2 підприємство внаслідок розширення планує, що його прибуток зросте до рівня $ФР_3$. Проте неможливо достеменно знати, що прибутки підприємства зростуть, оскільки на цю подію може вплинути низка зовнішніх та внутрішніх факторів. Таким чином, показник $ФР_3$ має ймовірнісний характер. Тому у період t_2 підприємство може отримати й менший прибуток, ніж за попередній період у розмірі $ФР_2$. Однак існує також загроза отримання збитку в розмірі $ФР_1$. Тому слід мати на увазі, що при плануванні збільшення прибутку до $ФР_3$ зростає також ймовірність й отримання збитку $ФР_1$. Таким чином, заштрихована площа трикутника на рис. 2 й буде визначати ризик бухгалтерського обліку.

З вищевикладеного випливає, що найбільш прийнятним підходом є визначення ризику як невизначеності, що підтверджується міжнародним стандартом з управління ризиком ISO 31000:2009. Таким чином, ризик у бухгалтерському обліку – це можливість загрози витрат та наявності від'ємних фінансових результатів у майбутньому.

«Концептуальна основа фінансової звітності» [19] визначає, що головною метою фінансової звітності є надання інформації заінтересованим особам для прийняття управлінських рішень. Найбільш важливими для компанії заінтересованими особами є інвестори та кредитори, які формують своє судження щодо компанії на основі інформації, наведеної у фінансовій звітності загального призначення. На основі

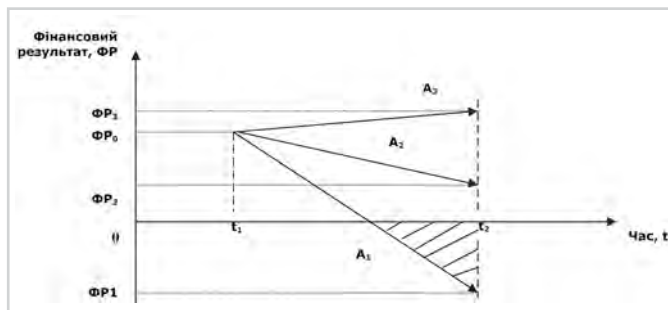

Рис. 2: Ідентифікація ризику у системі бухгалтерського обліку
Джерело: Розроблено автором на основі [16].

Fig. 2: Identification of risk in the system of accounting
Source: Compiled by the author based at [16]

таких даних вони визначають свої очікування стосовно чистих майбутніх грошових надходжень. Це у свою чергу формує певний рівень невизначеності. Тому, згідно з п. МЗ «Концептуальних основ фінансової звітності», у публічній фінансовій звітності повинна наводитися інформація, яка б могла допомогти визначити рівень невизначеності.

Відповідно до п. 13 Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Подання фінансової звітності» [20] компанії можуть готувати окремі управлінські звіти як додатки до фінансової звітності, у яких може міститися інформація про фактори, які впливають або можуть вплинути на результати господарської діяльності підприємства, а також інші невизначеності. Крім того, згідно з п. 14 МСБО 1, окремо від фінансової звітності компанії, для яких є суттєвими екологічні чинники, можуть подавати екологічні звіти чи звіти про додану вартість. Варто також зауважити, що Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) базуються на принципі безперервності, тобто підприємство має продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Однак, якщо існує непевність щодо принципу безперервності, тоді відповідно до п. 23 МСБО 1 компанія має у примітках до фінансової звітності повідомити про суттєвість такої невизначеності та має навести усі господарські факти щодо цього.

Важливість висвітлення інформації про підприємницькі ризики визначено у «Керівництві у сфері сталого розвитку G4» [21], яке регулює підходи до формування корпоративної соціальної звітності. Так, згідно із п. G4-2, у Звіті про сталий розвиток слід розкривати суттєві аспекти щодо опису релевантних ризиків, які виникають у зв'язку із сталим розвитком компанії, визначення ключових проблем сталого розвитку в якості ризиків і можливостей відповідно до їх значимості для стратегії компанії, її конкурентних позицій та фінансових результатів, наявності механізмів управління ризиками тощо. Крім того, у таких звітах вимагається наведення можливих негативних наслідків, які можуть загрожувати навколишньому середовищу чи соціальним аспектам внаслідок дій компанії.

У зв'язку із наявністю великої кількості можливих ризиків, інформацію про які потрібно надавати у звітності, є доцільним їх групувати. Існує дуже багато ознак для групування підприємницьких ризиків: за джерелом виникнення (системний, несистемний), за видовою ознакою (відсотковий, валютний, ціновий, кредитний, інвестиційний, депозитний, клієнтський тощо), за об'єктом ризику (ризик окремої операції, ризик різних видів діяльності, ризик всієї діяльності компанії), за сукупністю досліджуваних інструментів (індивідуальний ризик, портфельний ризик), за ознакою комплексності (простий ризик, складний ризик), за характером фінансових наслідків (ризик, що спричиняє економічні втрати, ризик, що спричиняє втрату економічної вигоди) тощо [1–2; 14–15].

Деякі науковці звертають свою увагу виключно на ризики, що виникають у бухгалтерському обліку, а саме: ризик правильності визначення оцінки, ризик правильності вибраних процедур, ризику прозорості інформації, ризик фінансової звітності (Nichita, 2015) [10].

Рис. 1: Наукові підходи до визначення поняття «ризик»
Джерело: Складено автором за даними [3; 14]

Fig. 1: Scientific approaches to the definition of «risk» category
Source: Compiled by the author based at [3; 14]

Під ризиком правильності визначення оцінки слід розуміти правильність ідентифікації загроз, а також встановлення кількісних та якісних взаємозв'язків між цими факторами. Ризик правильності вибраних процедур означає процес вибору та використання процедур, спрямованих на зменшення підприємницьких ризиків. Ризик прозорості – це невизначеність публікування всієї інформації про компанію, яка необхідна заінтересованим сторонам для прийняття управлінських рішень. Найважливішим видом ризику є ризик фінансової звітності, оскільки він визначає невизначеність якості достовірної інформації, якій можна довіряти.

Однак у цій класифікації не враховано ризик, обумовлений державним та професійно-громадським регулюванням. Це пов'язано з тим, що якість наведеної інформації у звітності також залежить від рівня розробленості стандартів бухгалтерського обліку, оскільки вони зазвичай обмежують розкриття інформації у звітності. Прикладами такого обмеження може слугувати неможливість відображення в балансі (звіті про фінансовий стан) підприємства внутрішньо генерованого бренду, інвестицій у персонал підприємства тощо. Це у свою чергу призводить до того, що підприємства не можуть повною мірою показати власні конкурентні переваги.

Для підвищення ідентифікації ризиків у системі бухгалтерського обліку підприємства є доцільним групування ризиків саме за видовою ознакою:

- ризики операційної діяльності, що можуть виявитися в загрозі появи збитків від основного виду діяльності у зв'язку із невдалою побудовою стратегії підприємства, неефективною системою внутрішньогосподарського контролю, недостатністю оборотних коштів підприємства, недостатньою компетенцією менеджерів чи іншого персоналу, загрозою майнових втрат внаслідок форс-мажорних обставин, зловмисними (недобросовісна конкуренція) та незловмисними діями (судові позови) контрагентів чи клієнтів, законодавчими змінами чи іншими зовнішніми факторами;
- ризики ринку, що можуть бути викликані несприятливою кон'юктурою коливання відсоткових ставок, обміну валют, вартості акцій та інших цінних паперів на фондових біржах, коливання ціни на базовий актив на товарних біржах тощо;
- ризики, які викликані діями кредиторів та інвесторів, управлінські рішення яких можуть бути обумовлені наявною інформацією у фінансовій звітності чи інших додаткових звітах компанії;
- ризики, пов'язані із організацією ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. Зокрема, такі ризики можуть бути пов'язані із рішеннями, які витікають із наказу про облікову політику підприємства, посадових інструкцій головного бухгалтера, положення про департамент бухгалтерії тощо;
- ризики, пов'язані із суб'єктивним судженням бухгалтера щодо реєстрації господарських операцій, які не регулюються національними чи міжнародними стандартами бухобліку;
- ризики, пов'язані з державним регулюванням бухгалтерського обліку.

Для зменшення загрози впливу несприятливих чинників на господарську діяльність підприємства вищій менеджмент повинен проводити роботу щодо ідентифікації ризиків та пошуку шляхів запобігання ним чи зменшення впливу. Для цього слід використовувати достовірні джерела інформації, якими можуть

виступати фінансова звітність, корпоративна соціальна звітність, управлінська звітність, первинні документи та реєстри бухгалтерського обліку, аналітичні розрахунки тощо.

Для визначення ризиків за допомогою обліково-аналітичного забезпечення підприємства є доцільним застосування системи збалансованих показників [13–14]. Часто для ідентифікації ризиків застосовуються нефінансові дані. У табл. 1 подано сукупність показників, аналіз яких у динаміці може допомогти виявити ризики відповідно до запропонованої їх видової класифікації.

На прикладі ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» ідентифікуємо ризики у системі бухгалтерського обліку (табл. 2): рівень ризиків операційної діяльності, ризиків ринку та ризиків, спричинених кредиторами та інвесторами зростає. Крім того, досить істотною є суб'єктивна складова ризиків системи бухгалтерського обліку підприємства.

5. Висновки

Функцією сучасного бухгалтера є не тільки складання фінансової звітності, але й підготовка інших зовнішніх та внутрішніх інформаційних джерел, які можуть бути використані для прийняття рішень. Однак для підвищення достовірності інформації в обліково-аналітичному забезпеченні підприємства слід визначити ризики, які можуть на неї вплинути. Проведений критичний аналіз сутності ризику в бухгалтерському обліку, запропонована класифікація ризиків за видовою ознакою у системі бухобліку суб'єкта господарювання та їх ідентифікація дасть змогу керівництву компанії підвищити інформаційну якість даних в обліково-аналітичному забезпеченні підприємства, що дозволить підняти ефективність управління компанією.

Табл. 1: Сукупність показників ідентифікації ризику в системі бухгалтерського обліку підприємства

Tab. 1: Indicators of risk identification in the system of accounting of an enterprise		
Вид ризику	Методи та показники, які характеризують рівень ризику	Динаміка показників, для зменшення ризику
Ризик операційної діяльності	коєфіцієнт маржинального доходу, чиста рентабельність продажів, чиста рентабельність активів, задоволення умови «золотого правила» економіки підприємства, частка інноваційних технологій, частка нематеріальних активів у складі валюти балансу, наявність «зелених технологій», додана акціонерна вартість	мають зростати
	виробничий левелеридж, точка беззбитковості, кількість судових позовів щодо операційної діяльності з головними постачальниками та покупцями, кредиторська заборгованість за розрахунками до бюджету та по заробітній платі персоналу, кількість судових позовів до державних органів, позовів щодо забруднення навколишнього середовища, операційний цикл	мають спадати
Ризики ринку	коєфіцієнт автономії, коєфіцієнт страхування бізнесу, коєфіцієнти обертання дебіторської та кредиторської заборгованостей, прибуток на одну акцію, WACC	мають зростати
	коєфіцієнт фінансового ризику, частка витрат від неопераційних курсових різниць у сумі загальних витрат, періоди погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей, зменшення частки дооцінок у вартості активів внаслідок суттєвої різниці між балансовою та справедливою вартостями активів	мають спадати
Ризики, викликані діями інвесторів та кредиторів	позитивна кредитна та інвестиційна історія, коєфіцієнти ліквідності та платоспроможності імовірність банкрутства підприємства	мають зростати має спадати
Ризики організації бухгалтерського обліку	наявність детального наказу про облікову політику; наявність плану документообігу на підприємстві; наявність електронного документообігу та електронних підписів відповідно до обов'язків департаменту бухгалтерії; наявність посадових інструкцій для кожного працівника бухгалтерії, які не дублюють одне одного; наявність положення про бухгалтерську службу на підприємстві; проведення юридичної експертизи усіх документів, які стосуються організації бухгалтерського обліку на підприємстві (облікової політики, посадових інструкцій тощо)	X
Ризики суб'єктивного судження працівників бухгалтерії	наявність позитивного чи умовно позитивного аудиторського висновку, наявність ефективної системи внутрішнього контролю	X
Ризики регулюванням бухгалтерського обліку	ведення обліку не тільки за національними, але й за міжнародними стандартами фінансової звітності, наявність позитивного чи умовно позитивного аудиторського висновку	X

Джерело: Розроблено автором
Source: Compiled by the author

